

DE ROL VAN VOORZICHTIGHEID BIJ HET BEPALEN VAN WINST¹

G.J.M. Braam en L. Borghans

1. Inleiding

De bepaling van winst hangt af van de keuze voor een winstbegrip. De keuze voor een winstbegrip betekent de keuze voor (economische) uitgangspunten en veronderstellingen (instandhoudingsdoelstelling en waarderingsgrondslagen; Van Offeren, 1994, p. 35). In de literatuur (Belkaoui, 1993; Demski en Sappington, 1990; Dijkma, 1991; Ijiri, 1977; Palle Hanssen, 1957 en 1962; Solomons, 1961; Vijge, 1993; Vijn en Slot, 1993) wordt ingegaan op diverse winstbegrippen. Drie te onderscheiden winstbegrippen zijn: het economisch winstbegrip ('the economic concept of profit'), het winstbegrip gebaseerd op registratieregels ('the accounting concept of profit'), en het winstbegrip gebaseerd op kasstromen ('the cash flow concept of profit'). De centrale vraag in dit paper is in welke mate de winstbegrippen voldoen aan het criterium 'decision usefulness'. De analyse van de verschillen en samenhangen tussen de winstbegrippen vindt plaats vanuit het perspectief van voorzichtigheid.

Decision usefulness wil zeggen dat (financiële) informatie bruikbaar is voor het nemen van beslissingen. In het *Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements* van het International Accounting Standards Committee (1989) worden relevantie en betrouwbaarheid hierbij als de belangrijkste twee kwalitatieve kenmerken van financiële informatie genoemd. Relevantie wil zeggen dat de informatie nuttig dient te zijn voor de door gebruikers te nemen beslissingen. Met betrouwbaarheid wordt bedoeld dat de informatie vrij dient te zijn van wezenlijke onjuistheden en vooroordelen en een getrouwe weergave van de werkelijkheid dient te geven (Hoogendoorn, 1993, p. 7-9).

Voorzichtigheid stamt af van het woord vooruitziendheid en betekent rekening houdend met wat zou kunnen gebeuren (door 'vooruit te zien'; van Dale, 1989). Voorzichtigheid wordt in dit paper geïnterpreteerd als de wijze waarop wordt omgegaan met de onzekerheid ten aanzien van toekomstige kasstromen. Hoe kleiner de bereidheid om reeds vooraf bepaalde verwachte toekomstige kasontvangsten te verwerken en hoe groter de bereidheid om reeds vooraf bepaalde verwachte toekomstige kasuitgaven te verwerken —gegeven een bepaalde onzekerheid—, des te groter is de voorzichtigheid. De wijze waarop wordt omgegaan met onzekerheid ten aanzien van toekomstige kasstromen is een factor die bepalend is voor de aard van een winstbegrip en derhalve ook voor de bepaling van winst.

¹ Met dank aan Prof. dr. J. Dijkma en dr. W. Spanjers voor commentaar op eerdere versies van dit paper.

In dit paper wordt in het bijzonder ingegaan op de rol die voorzichtigheid speelt bij de winstbepaling in de externe verslaggeving. Het blijkt dat uit nadere invullingen van voorzichtigheid regels worden afgeleid met betrekking tot de perioden waarin winsten worden gerealiseerd. Zo wordt aangetoond dat nadere invullingen van voorzichtigheid tot uitdrukking komen in een aantal 'accounting-principles' zoals het accrual- en realisatiebeginsel en de waardering van een aantal balansposten zoals voorraden en voorzieningen.

De opzet van dit paper is als volgt: het economisch winstbegrip wordt in paragraaf 2 nader uitgewerkt. Aan de hand van de algemene structuur van paragraaf 2 wordt in paragraaf 3 de winstbepaling op basis van kasstromen en in paragraaf 4 de winstbepaling op grond van het op registratieregels gebaseerde winstbegrip uitgewerkt. In paragraaf 5 worden de drie winstbegrippen onderling vergeleken. In paragraaf 6 wordt nader ingegaan op de rol die voorzichtigheid speelt als bepalende factor voor specifieke invullingen van een aantal accounting-postulaten en bij de verwerking van een aantal balansposten. De verschillen tussen de winstbegrippen worden met voorbeelden toegelicht. In paragraaf 7 zijn de conclusies opgenomen.

2. Het economisch winstbegrip

In het economisch winstbegrip wordt de winst over een periode t^2 van een onderneming (W_t) gedefinieerd als het verschil tussen de waarde van de onderneming op het einde van periode t (V_t) minus de waarde van deze onderneming aan het begin van periode t (V_{t-1}). De waarde van de onderneming aan het begin van periode t is gelijk aan de waarde aan het einde van periode $t-1$. In formulevorm kan de winst van een onderneming op moment t over periode t derhalve als volgt worden uitgedrukt: $W_t = V_t - V_{t-1}$ ³. Dit winstbegrip geeft het verteerbaar 'inkomen' weer.

Teneinde de winst te kunnen berekenen moet gekozen worden voor waarderingsgrondslagen en een instandhoudingsdoelstelling. Met betrekking tot de keuze voor een instandhoudingsdoelstelling wordt in dit artikel uitgegaan van het nominalisme. Verder wordt verondersteld dat de koopkracht van het geld niet verandert.

De waarde van een onderneming is in de economische opvatting gelijk aan de contante waarde van de verwachte toekomstige kasstromen. Bij deze waardebepaling wordt van twee veronderstellingen uitgegaan:

- de doelstelling van de onderneming is bekend; in de voorbeelden in dit paper streeft de onderneming naar winstmaximalisatie;

² Met een periode t wordt het tijdsinterval $(t-1, t]$ bedoeld.

³ Er wordt in het gehele paper afgezien van kapitaalstortingen en -onttrekkingen.

- op een moment t zijn òf de toekomstige kasstromen bekend ('perfect foresight'; geen onzekerheid; deterministische variant) òf de kansverdeling van alle toekomstige kasstromen is bekend (onzekerheid; stochastische variant); in de voorbeelden wordt uitgegaan van onzekerheid.

Op grond van deze beide veronderstellingen kan geconcludeerd worden dat *ex ante* de optimale economische beslissing op moment t altijd eenduidig is bepaald. De *ex post* realisatie wordt echter in de stochastische variant mede bepaald door toeval.

Kasstromen bestaan uit ontvangsten en uitgaven. Onder de netto-ontvangsten worden de ontvangsten in een periode verstaan verminderd met de uitgaven in deze periode. In de voorbeelden wordt verondersteld dat alle uitgaven en ontvangsten uitsluitend plaatsvinden aan het einde van een periode.

Voorbeeld 1

Een autohandelaar heeft op moment $t=0$ een eigen vermogen van f 150.000 en f 150.000 aan kasgeld. Ten gevolge van opgetreden (exogene) veranderingen bedenkt de handelaar in periode 1 een plan dat hij vervolgens uitvoert: hij koopt op moment $t=1$ twee auto's voor f 75.000 per auto. Op moment $t=1$ verkoopt de handelaar één auto voor f 144.000. Op moment $t=1$ verwacht hij de tweede auto op moment $t=2$ te kunnen verkopen voor òf f 132.000 òf f 144.000. Op beide verkoopprijzen is een kans van 50%. Op moment $t=2$ blijkt de handelaar de auto te verkopen voor f 144.000.

Ten behoeve van de vergelijkbaarheid met de voorbeelden in de paragrafen 3 en 4 en de inzichtelijkheid wordt de disconteringsvoet in dit voorbeeld en volgende voorbeelden op 0% gesteld. Behaalde winsten worden niet uitgekeerd. De kasstromen, de waarden van de onderneming (op een moment t gemeten op moment t) en de winsten worden weergegeven in *tabel 1*.

Tabel 1			
Periode	1		2
Tijdstip t	0	1	2
Kasstroom	f 0	$-f$ 6.000	f 144.000
Waarde onderneming	f 150.000	f 282.000	f 288.000
Winst		f 132.000	f 6.000

Bij aankoop op moment $t=1$ wordt de tweede auto geactiveerd voor de verwachte toekomstige kasstroom. De winst van f 132.000 over periode 1 is als volgt berekend: de waarde van de onderneming op $t=1$ (f 282.000) minus de waarde van de onderneming op $t=0$ (f 150.000). De waarde van de onderneming op moment $t=1$ is gelijk aan de waarde van de geactiveerde ('tweede') auto (f 138.000) plus het op dat moment aanwezige kasgeld (f 144.000). De auto is hierbij geactiveerd tegen de verwachte toekomstige kasontvangst: f 138.000 = 50% x (f 132.000 +

f 144.000).

De winst over periode 1 kan ook als volgt worden berekend: f 132.000 = f 69.000 + f 63.000. De winst van f 69.000 betreft de ontvangst voor het verkopen van de eerste auto minus de uitgave voor het kopen van deze auto op $t=1$. De winst van f 63.000 betreft de contante waarde van de verwachte ontvangsten (f 138.000) voor het verkopen van de tweede auto minus de uitgave voor het kopen van deze auto op $t=1$ (f 75.000). In periode 1 wordt dus winst met betrekking tot de tweede auto genomen waarvoor de prestatie nog moet worden geleverd en waarbij de winstbepaling is gebaseerd op een verwachte kasontvangst! De winst van f 6.000 over periode 2 is kan verklaard worden als het verschil tussen de werkelijke verkoopprijs van de tweede auto op moment $t=2$ en de verwachte verkoopprijs op moment $t=1$.

Aangezien de winstbepaling wordt gebaseerd op maximalisering van de verwachte toekomstige kasstromen, is het economisch winstbegrip een *ex ante*-winstbegrip. Zoals uit het voorbeeld blijkt, wordt er bij dit winstbegrip geen grote mate van voorzichtigheid in acht wordt genomen indien de verwachte toekomstige (netto-) kasontvangsten groter dan nul zijn: bij de winstbepaling worden alle in de toekomst verwachte (en dus (nog) niet gerealiseerde) kasstromen meegerekend. Indien de verwachte toekomstige netto-kasontvangsten kleiner dan nul zijn is dit winstbegrip echter wel voorzichtig: (verwachte) verliezen worden direct genomen.

Het economisch winstbegrip is —gegeven de genoemde veronderstellingen— theoretisch correct en geeft een relevant inzicht in de ontwikkeling van het resultaat. In het voorbeeld komt bijvoorbeeld tot uiting dat de onderneming f 132.000 meer waard is op $t=1$ ten opzichte van $t=0$ tengevolge van het uitvoeren van het —gegeven de ondernemingsdoelstelling en de kansverdeling van de verkoopprijzen per moment— optimale plan. Dit concept is niettemin onvoldoende bruikbaar in de externe verslaggeving aangezien aan één van de veronderstellingen, die ten grondslag ligt aan het economisch winstbegrip, niet wordt voldaan: de toekomstige kasstromen zijn of de kansverdeling op de toekomstige kasstromen is nagenoeg nooit volledig bekend. De bepaling van winst volgens dit concept is gebaseerd op subjectieve schattingen en toewijzingen. De gegevens waarop de winstbepaling plaatsvindt zijn onvoldoende betrouwbaar. In paragraaf 3 wordt een concept besproken waarbij de winstbepaling wel op voldoende betrouwbare gegevens wordt gebaseerd.

3. Het winstbegrip gebaseerd op cash flow accounting

In het winstbegrip gebaseerd op cash flow accounting wordt de winst over een periode t van een onderneming gedefinieerd als het verschil tussen de waarde van de onderneming op het einde van periode t minus de waarde van deze onderneming aan het begin van periode t . De cash flow in een periode t is gelijk aan de kasstroom in deze periode (en is niet gelijk aan de winst plus afschrijvingen). De waarde van een onderneming op een moment t is bij de cash flow benadering

gelijk aan het kassaldo van de onderneming op moment t . De winst over periode t is gelijk aan het totaal van de netto-ontvangsten uit hoofde van bedrijfsactiviteiten in deze periode.

Bij het cash flow accounting concept wordt niet geanticipeerd op toekomstige ontwikkelingen. Dit winstbegrip is een *ex post*-winstbegrip. Er wordt accounting toegepast volgens de kameraalstijl en geen accrual accounting. De toerekening van ontvangsten en uitgaven naar perioden wordt bepaald door het moment waarop de ontvangsten en uitgaven plaatsvinden. Het al dan niet aanwezig zijn van een causaal verband tussen ontvangsten en uitgaven en perioden waarop zij betrekking hebben is hierbij van ondergeschikte betekenis.

Voorbeeld 2

In dit voorbeeld zijn de gegevens van voorbeeld 1 uitgewerkt voor de cash flow accounting variant. De kasstromen, de waarden van de onderneming en de winsten zijn weergegeven in *tabel 2*.

Tabel 2			
Periode	1		2
Tijdstip	0	1	2
Kasstroom	f 0	$-f$ 6.000	f 144.000
Waarde onderneming	f 150.000	f 144.000	f 288.000
Winst		$-f$ 6.000	f 144.000

Zoals uit tabel 2 blijkt is de waarde van de onderneming gelijk aan het kassaldo op een bepaald moment en is de winst in een periode gelijk aan het saldo van de kasmutaties in de betreffende periode. De winsten worden erkend op het moment dat de hiervoor van belang zijnde kasstromen plaatsvinden.

Bij dit winstconcept wordt een grote mate van voorzichtigheid in acht genomen indien de verwachte toekomstige (netto-)kasontvangsten groter dan nul zijn: alleen daadwerkelijk plaatsgevonden hebbende kasontvangsten worden meegerekend bij de winstbepaling. Indien de verwachte toekomstige netto-kasontvangsten kleiner dan nul zijn is dit winstbegrip niet voorzichtig: er wordt niet geanticipeerd op verwachte verliezen. Aangezien de uitgaven evenwel meestal voor de ontvangsten plaatsvinden, is dit winstbegrip doorgaans voorzichtig.

Het winstbegrip gebaseerd op cash flow accounting geeft betrouwbare gegevens met betrekking tot de historische ontwikkeling van het resultaat —dat in deze situatie gelijk is aan de ontwikkeling van het kassaldo— en is om die reden bruikbaar. Een bezwaar tegen dit concept is dat er onvoldoende relevant inzicht wordt gegeven in de toekomstige ontwikkelingen van het resultaat. In paragraaf 4 wordt een concept besproken dat resulteert in gegevens die zowel voldoende betrouwbaar zijn als voldoende relevant inzicht geven: het winstbegrip gebaseerd

op registratieregels.

4. Het winstbegrip gebaseerd op registratieregels

De registratieregels van het accounting concept of profit 'zijn afgeleid uit zekere registratiebeginselen. Deze beginselen zijn bepaalde conventies en tradities waarvan men uitgaat bij het registreren van het bedrijfsgebeuren' (Bindenga, 1984, p. 40). Een drietal van deze beginselen zijn het accrual-, het realisatie- en het voorzichtigheidsbeginsel. In de wetgeving komen registratieregels onder andere tot uitdrukking in Burgerlijk Wetboek (BW), Boek 2 'Rechtspersonen', Titel 9 'De jaarrekening en het jaarverslag'.

Ook bij dit winstbegrip kan de winst worden uitgedrukt 'als een bepaalde in het kader van bedrijfsuitoefening ontstane vermogensvermeerdering tussen twee tijdstippen' (Brezet, 1986, p. 32); in formulevorm: $W_t = V_t - V_{t-1}$.

De waarde van een onderneming op een moment t (V_t) is bij dit winstconcept gebaseerd op de waardering van activa en passiva. De activa en passiva worden gewaardeerd tegen historische kostprijs (de aanschaffings- of verkrijgingsprijs) of voor materiële vaste activa, financiële vaste activa en voorraden tegen actuele waarde. De 'accounting' winst wordt op grond van deze primair historisch en actueel georiënteerde waarderingsgrondslagen een *ex post*-winstbegrip genoemd. Ten aanzien van de waardering van een onderneming onderscheidt dit winstbegrip zich van het economisch winstbegrip. Het economisch winstbegrip is immers een *ex ante*-winstbegrip waarbij de winst van een onderneming wordt afgeleid uit de (*ex ante* gemaximaliseerde) verwachte toekomstige netto-kasstromen.

Voorbeeld 3

In dit voorbeeld zijn de gegevens van voorbeeld 1 uitgewerkt voor het winstbegrip gebaseerd op registratieregels. Bij aankoop worden de auto's geactiveerd voor de aanschaffingsprijs van f 75.000 per auto. De kasstromen, de waarden van de onderneming en de winsten zijn weergegeven in tabel 3.

Periode	1		2
Tijdstip	0	1	2
Kasstroom	f 0	- f 6.000	f 144.000
Waarde onderneming	f 150.000	f 219.000	f 288.000
Winst		f 69.000	f 69.000

De winst wordt bepaald als het verschil tussen twee vermogensbepalende balansen (V_t en V_{t-1}). De winst kan ook berekend worden met behulp van een winst- en

verliesrekening als het verschil tussen opbrengsten en kosten die aan een periode worden toegerekend.

De aan een periode toegerekende opbrengsten (f 144.000) verminderd met de aan deze periode toegerekende kosten (f 75.000) zijn de netto-opbrengsten (f 69.000). De winsten en de netto-opbrengsten zijn zowel in periode 1 als in periode 2 gelijk.

Indien de verwachte toekomstige (netto-)kasontvangsten groter dan nul zijn, zoals in het voorbeeld, wordt er bij dit winstbegrip een zekere mate van voorzichtigheid in acht genomen: bij de winstbepaling worden alleen redelijkerwijs in ieder geval in de toekomst verwachte (en dus (nog) niet gerealiseerde) kasontvangsten meege-rekend. Bij de winstberekening wordt dus een voorzichtige schatting van de (contante waarde van de) verwachte kasontvangsten meegenomen. Indien de verwachte toekomstige netto-kasontvangsten kleiner dan nul zijn is dit winstbegrip —evenals het economisch winstbegrip— voorzichtig: (verwachte) verliezen worden direct genomen.

Bij het winstbegrip gebaseerd op registratieregels zijn de meeste criteria in de loop der tijden op grond van pragmatische overwegingen gegroeid (Klaassen en Bak, 1993, p. 56). In paragraaf 6 blijkt dat de regels wel degelijk theoretisch zijn te onderbouwen. Hiervoor worden eerst in paragraaf 5 de winstbegrippen vergeleken.

5. Vergelijking van de winstbegrippen

In tabel 4 worden de periodewinsten van de drie winstbegrippen vergeleken. Uit tabel 4 blijkt de keuze voor een winstbegrip een bepalende factor is voor de periode waarin winst wordt gerealiseerd.

Winstbegrip	Winst in periode 1	Winst in periode 2	Totale winst ⁴
Economisch winstbegrip	f 132.000	f 6.000	f 138.000
Winstbegrip gebaseerd op kasstromen	-f 6.000	f 144.000	f 138.000
Winstbegrip gebaseerd op registratieregels	f 69.000	f 69.000	f 138.000

⁴ De totale winst is bij alle voorbeelden gelijk (f 138.000) omdat de disconteringsvoet op 0% is gesteld. Voor een formeel uitgewerkt model, waarbij de disconteringsvoet groter dan 0% is, wordt verwezen naar Braam en Borghans, nog te verschijnen in 1994.

De drie winstbegrippen vertonen hierbij verschillende maten van relevantie en betrouwbaarheid: de gegevens waarop winstbepaling bij het economisch winstbegrip plaatsvindt zijn bijvoorbeeld relatief relevant maar niet betrouwbaar, terwijl bij winstbepaling op grond van het cash flow concept de gegevens relatief betrouwbaar zijn maar niet relevant. De twee kenmerken relevantie en betrouwbaarheid zijn enigszins strijdig met elkaar. Bij het winstbegrip gebaseerd op registratieregels wordt getracht aan beide kenmerken zoveel mogelijk tegemoet te komen. Het criterium dat wordt gehanteerd is: 'optimaliseer' de decision usefulness⁵. De mate van voorzichtigheid die wordt gehanteerd kan hierbij gezien worden als een weerspiegeling van de 'trade-off' tussen de beide kenmerken!

De mate van voorzichtigheid uit zich in de keuze voor grondslagen van de waardering en van bepaling van het resultaat. In paragraaf 6 wordt ingegaan op de rol van voorzichtigheid bij de 'trade-off' en bij de keuze voor de grondslagen.

6. De rol van voorzichtigheid bij waarderings- en resultaatbepalingsgrondslagen

Voor inzicht in de winst(ontwikkeling) van een onderneming is inzicht nodig in de waarde(ontwikkeling) van de onderneming. Voor inzicht in de waarde(ontwikkeling) van de onderneming zijn zowel historische gegevens als actuele gegevens als toekomstgerichte gegevens nodig.

Met betrekking tot de op de toekomst gerichte gegevens is het van belang in welke mate er bereidheid is om verwachte toekomstige kasstromen toe te wijzen aan eerdere perioden. Hoe kleiner de bereidheid om reeds vooraf bepaalde verwachte toekomstige kasontvangsten te verwerken en hoe groter de bereidheid om reeds vooraf bepaalde verwachte toekomstige kasuitgaven te verwerken —gegeven een bepaalde onzekerheid— des te groter is de voorzichtigheid.

Bij het economisch winstbegrip worden verwachte toekomstige kasstromen toegerekend aan de periode waarin zij bekend worden. Als er onzekerheid is over welke kasstromen er in de toekomst plaats zullen vinden, dan kunnen alle kasstromen niet, zoals bij het economisch winstbegrip, naar het heden worden toegerekend. Indien de toekomst onzeker is, lijkt het alleen zinvol (minimaal) verwachte toekomstige kasstromen naar voren te schuiven indien het in voldoende mate duidelijk en zeker is dat ze zullen optreden.

⁵ In de *Ontwerp-Stramien voor de opstelling en vormgeving van financiële overzichten* van de Raad voor de Jaarverslaggeving (1992, p. S5-06) is dit criterium als volgt geformuleerd: 'Voor het bereiken van een evenwicht tussen relevantie en betrouwbaarheid is de overweging waarvoor al het andere moet wijken, hoe op de beste wijze de behoeften van gebruikers bij het nemen van economische beslissingen worden gediend.'

Het economisch winstbegrip is met betrekking tot de waardebepaling van een onderneming overwegend prospectief gericht. Het cash flow accounting concept is sterk gericht op retrospectieve (en actuele) gegevens. Het accounting concept is zowel op prospectieve als retrospectieve en actuele gegevens gericht.

In de waarde van de onderneming op moment t zitten bij het accounting concept namelijk beperkt gegevens verwerkt die verwijzen naar verwachte (toekomstige) netto-ontvangsten. Het accounting winstbegrip is dus in die zin ook in zekere mate een *ex ante*-winstbegrip. De beperking in het naar voren halen van verwachte toekomstige kasstromen is bij dit concept een invulling van voorzichtigheid. Voorzichtigheid wordt bijvoorbeeld tot uitdrukking gebracht in het accrual-, het realisatie- en het voorzichtigheidsbeginsel.

Het accrualbeginsel

Het accrualbeginsel, dat ook wel het toerekeningsbeginsel wordt genoemd, 'komt er op neer dat ontvangsten en uitgaven worden toegerekend aan de perioden waarop zij betrekking hebben' (Hoogendoorn, 1993, p. 10). Hiermee wordt bedoeld dat bepaalde kasstromen aan een andere periode kunnen worden toegeschreven dan de periode waarin zij plaatsvinden. Deze periodetransformatie vindt plaats met behulp van opbrengsten en kosten. Opbrengsten en kosten zijn met behulp van het accrual- en matchingbeginsel in de tijd toegerekende uitgaven en ontvangsten. In de wetgeving is het toerekeningsbeginsel verwoord in art. 362 lid 5 Boek 2 BW: 'De baten en lasten van het boekjaar worden in de jaarrekening opgenomen, onverschillig of zij tot ontvangsten of uitgaven in dat boekjaar hebben geleid'.

Het realisatie- en het voorzichtigheidsbeginsel

Het realisatie- en het voorzichtigheidsbeginsel zijn in de wetgeving verwoord in art. 384 lid 2 Boek 2 BW: 'Bij de toepassing van de grondslagen wordt voorzichtigheid betracht. Winsten worden slechts opgenomen, voor zover zij op de balansdatum zijn verwezenlijkt. Verliezen en risico's die hun oorsprong vinden vóór het einde van het boekjaar, worden in acht genomen, indien zij vóór het opmaken van de jaarrekening zijn bekend geworden'.

Het realisatiebeginsel geeft criteria waaraan voldaan moet zijn om opbrengsten (en winsten) te kunnen nemen. Opbrengsten worden pas toegerekend aan een periode als er èn gepresteerd is èn er voldoende zekerheid is over het (gaan) plaatsvinden van de kasontvangst. Hierbij komt tot uitdrukking dat er sprake is van een beperkt inschattingsvermogen en van subjectiviteit van de schattingen. Het realisatiebeginsel is een uiting van voorzichtige waardering.

Het voorzichtigheidsbeginsel houdt in 'dat in geval van onzekerheid activa vooral niet te hoog worden gewaardeerd en passiva vooral niet te laag worden opgenomen' (Klaassen en Bak, 1993, p. 61). In situaties van onzekerheid dient er bij waardebeoordeling een mate van zorg te worden betracht. Deze mate mag echter niet leiden tot overvoorzichtigheid, resulterend in bijvoorbeeld de vorming van geheime of stille reserves.

Voorzichtigheid komt ook —mede via de reeds genoemde accounting-principles— tot uitdrukking in de waardering van activa en passiva in de balans, zoals bij de verwerking van investeringen, voorraden en voorzieningen.

Investeringsen

Bij investeringen is het alsof uitgaven naar de toekomst worden geschoven, maar een zorgvuldige blik op de balans toont het tegendeel. Op het moment dat de investering wordt geactiveerd, wordt immers een negatieve kasstroom gecompenseerd door een potentiële toekomstige ontvangst ('netto-opbrengst'). Op grond van het matching-principe wordt dit bedrag weggehaald (afgeschreven) in latere perioden. De waarde van het activum weerspiegelt in feite een voorzichtige schatting van de contante waarde van verwachte toekomstige kasstromen als gevolg van de investering en dus een voorzichtige schatting van de economische waarde van de investering. De afschrijving kan geïnterpreteerd worden als een (stelselmatige) verrekening die plaatsvindt omdat een gedeelte van de kasstroom naar voren in de tijd was verplaatst.

Ook bij (incidentele) naar verwachting duurzame waardeverminderingen wordt voorzichtigheid betracht. In art. 387 lid 4 Boek 2 BW wordt deze waardevermindering, die een directe toepassing is van het voorzichtigheidsbeginsel, als volgt verwoord: 'Bij de waardering van de vaste activa wordt rekening gehouden met een vermindering van hun waarde, indien deze naar verwachting duurzaam is'. Dit betekent dat er wordt erkend dat de te verwachten toekomstige kasstromen kleiner zullen zijn dan oorspronkelijk werd verwacht. De verwachting wordt naar beneden bijgesteld.

Voorraden

In de getallenvoorbeelden 1, 2 en 3 verwacht de autohandelaar in periode 1 en 2 twee auto's met winst te kunnen verkopen. Deze verwachting is gebaseerd op de toekomstverwachtingen van de handelaar. Het inzicht in de verwachte opbrengsten geeft bij het winstbegrip gebaseerd op registratieregels in voorbeeld 3 aanleiding tot de gedeeltelijke toewijzing van verwachte kasstromen ten gevolge van toekomstige verkopen aan de periode waarin de voorraad werd aangeschaft: één auto wordt op moment $t=1$ geactiveerd tegen de verkrijgingsprijs (f 75.000).

De aanschaf van de autovoorraad kan hier worden gezien als een indicatie van verwachte toekomstige kasstromen. De handelaar verwacht dat hij ten minste in staat zal zijn ontvangsten/opbrengsten te genereren die (verdisconteerd) overeenstemmen met de waarde van de ingekochte voorraad. De waarde waarvoor de auto geactiveerd wordt blijkt (achteraf) een voorzichtige door de wet (Titel 9 Boek 2 BW) naar boven toe begrensde indicatie te zijn voor waarde die de auto oplevert bij verkoop.

Stel echter dat de handelaar direct na aankoop van de beide auto's verwacht de tweede auto in periode 2 voor slechts f 65.000 te kunnen verkopen. In art. 387 lid 2 Boek 2 BW is voor deze situatie een invulling van voorzichtigheid met betrekking tot de waardering van de auto als volgt verwoord: 'Vlottende activa worden gewaardeerd tegen marktwaarde, indien deze op balansdatum lager is dan

de verkrijgings- of vervaardigingsprijs...'. In richtlijn 2.11 'Vorraden en kosten van het goederengebruik' van de Raad voor de Jaarverslaggeving staat in paragraaf 216 dat voorraden niet hoger mogen worden gewaardeerd dan de netto-opbrengstwaarde (die bestaat uit het bedrag dat bij verkoop kan worden gerealiseerd onder aftrek van nog te maken kosten).

In tabel 5 is de situatie uitgewerkt voor het winstbegrip gebaseerd op registratieregels waarbij de tweede auto op moment $t=1$ wordt geactiveerd voor f 65.000 en op moment $t=2$ (toch) voor f 144.000 wordt verkocht.

Tabel 5			
Periode	1		2
Tijdstip	0	1	2
Kasstroom	f 0	$-f$ 6.000	f 144.000
Waarde onderneming	f 150.000	f 209.000	f 288.000
Winst		f 59.000	f 79.000

Voorzieningen

Het toepassen van voorzichtigheid impliceert bij het winstbegrip gebaseerd op registratieregels een asymmetrische werking ten aanzien van situaties waarin in de toekomst positieve en negatieve netto-kasstroom worden verwacht. Deze asymmetrie komt tot bijvoorbeeld tot uitdrukking bij het vormen van voorzieningen.

Voorzieningen betreffen 'waarschijnlijke, in omvang niet bekende verplichtingen (Bindenga, 1984, p. 126) en 'maken onderdeel uit van het weerstandsvermogen van de onderneming...' (Volmer, 1989, p. 31). In de wet wordt in art. 374 lid 1 Boek 2 BW gesteld dat verliezen en risico's die hun oorsprong vinden vóór het einde van het boekjaar door middel van een voorziening in acht dienen te worden genomen, indien zij vóór het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden. Een (toename van een) voorziening in een periode t ontstaat door te anticiperen op ('vooruit te zien naar') toekomstige uitgaven en reduceert de winst in deze periode. Een voorziening kan gezien worden als een reservering voor toekomstige uitgaven. Ingeval het een situatie betreft waarin winsten worden 'voorzien' in plaats van verliezen, dan mag een ondernemer echter niet, vooruitlopend op toekomstige ontvangsten, reeds een extra dividend-uitkering doen (of een 'debetvoorziening' vormen).

7. Conclusies

In dit paper is ingegaan op de rol van voorzichtigheid bij het bepalen van winst. Hiertoe zijn verschillen en samenhangen tussen de volgende drie winstbegrippen geanalyseerd: het economisch winstbegrip ('the economic concept of profit'), het

winstbegrip gebaseerd op registratieregels ('the accounting concept of profit'), en het winstbegrip gebaseerd op kasstromen ('the cash flow concept of profit'). De centrale vraag in dit paper is in welke mate de winstbegrippen voldoen aan het criterium decision usefulness. De twee belangrijkste kwaliteitseisen met betrekking tot decision usefulness zijn relevantie en betrouwbaarheid.

De analyse van de verschillen en samenhangen tussen de winstbegrippen vindt plaats vanuit het perspectief van voorzichtigheid. Er is aangetoond dat de mate waarin de winstbegrippen voldoen aan het criterium decision usefulness verklaard kan worden vanuit een nadere invulling van de mate van voorzichtigheid die wordt gehanteerd. Een nadere invulling van de mate van voorzichtigheid kan geïnterpreteerd worden als een wijze waarop wordt omgegaan met de onzekerheid ten aanzien van verwachte toekomstige kasstromen. De mate van voorzichtigheid die wordt gehanteerd kan worden gezien als een weerspiegeling van de 'trade-off' tussen relevantie en betrouwbaarheid en uit zich in de keuze voor grondslagen van de waardering en van bepaling van het resultaat.

Bij het prospectief georiënteerde economisch winstbegrip leidt het volledig naar voren halen van alle verwachte toekomstige kasstromen tot relevant inzicht met betrekking tot de waarde van de onderneming. Zowel winsten als verliezen worden op grond van deze te verwachten kasstromen onmiddellijk gerealiseerd; de bepaling van winst op grond van het economisch winstbegrip is een onvoorzichtige winstbepalingsvariant indien de verwachte toekomstige (netto-)kasontvangsten groter dan nul zijn. Het nadeel van dit winstbegrip is dat de winstbepaling op onvoldoende betrouwbare gegevens wordt gebaseerd.

Winstbepaling op grond van cash flow accounting is een voorzichtige winstbepalingsvariant indien de verwachte toekomstige (netto-)kasontvangsten groter dan nul zijn: alleen daadwerkelijk plaatsgevonden hebbende kasontvangsten worden meegerekend bij de winstbepaling. Indien de verwachte toekomstige netto-kasontvangsten kleiner dan nul zijn is dit winstbegrip echter niet voorzichtig: er wordt niet geanticipeerd op verwachte verliezen. Het cash flow concept is sterk gericht op historische en actuele gegevens. Nadelen van dit winstbegrip zijn dat de toerekening van ontvangsten en uitgaven onvoldoende via causale samenhang plaatsvindt naar de perioden waarop de ontvangsten en uitgaven betrekking hebben en dat er nagenoeg niet wordt geanticipeerd op verwachte toekomstige ontwikkelingen. De gegevens zijn betrouwbaar maar zijn onvoldoende toereikend voor het verschaffen van relevant inzicht in (de ontwikkeling van) het resultaat.

Het winstbegrip gebaseerd op registratieregels blijkt zowel elementen van de winstbepaling volgens het economisch winstbegrip als van de cash flow-benadering te bevatten. De context waarin een onderneming zich bevindt en de interpretatie die hieraan wordt gegeven bepalen de mate van voorzichtigheid. De nadere invulling van de mate van voorzichtigheid komt bijvoorbeeld tot uitdrukking in accounting principles en de (deels uit de toepassing van deze beginselen voortvloeiende) wetgeving. Zo kunnen het accrual-, het realisatie- en het voorzichtigheidsbeginsel opgevat worden als toerekeningsregels waarbij redelijkerwijs in ieder geval te verwachten kasontvangsten tijdig worden meegenomen bij de winstbepaling.

De nadere invullingen van voorzichtigheid zijn van belang aangezien uit deze invulling regels worden afgeleid met betrekking tot de periode waarin winst wordt gerealiseerd. Zowel voor praktische toepassingen als voor de theorievorming op het gebied van externe verslaggeving is het belangrijk meer systematische regels te formuleren voor de mate van voorzichtigheid die in een bepaalde situatie is gewenst.

Literatuur

- Bindenga, A.J., *Informatie in de jaarrekening*, Samsom Uitgeverij, Alphen aan den Rijn/Brussel, 1984.
- Belkaoui, A.R., *Accounting Theory*, The Dryden Press, Orlando, 1993.
- Braam en Borghans, *The role of conservatism in the measurement of profit*, nog te verschijnen in 1994.
- Brezet, J.C., *Micro-economische en bedrijfseconomische winstbepaling*, Bedrijfs-economische Instituut van de Erasmus Universiteit Rotterdam, Rotterdam, 1986.
- Burgerlijk Wetboek, Deel 2, *Rechtspersonen*, Titel 9, *De jaarrekening en het jaarverslag*, Kluwer, Deventer, uitgave 1993/1994.
- Dale, van, *Groot woordenboek der Nederlandse Taal*, Van Dale Lexicografie, Utrecht/Antwerpen, 1989.
- Demski, J. en D.E.M. Sappington, 'Fully Revealing Income Measurement', in: *The Accounting Review*, april 1990, p. 363-383.
- Dijkma, J., 'Externe financiële verslaggeving na 1991, Naar een 'economic concept' of naar een 'accounting concept', in: *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, juni 1991, p. 280-283.
- Hoogendoorn, M.N., *Botsende beginselen in de externe verslaggeving*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 1993.
- Ijiri, Y., 'Cash-Flow Accounting and its structure', in: *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, augustus 1977, p. 331-348.
- International Accounting Standards Committee, *Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements*, juli 1989.
- Klaassen, J. en G.G.M. Bak, *Externe Verslaggeving*, H.E. Stenfert Kroese B.V., Leiden, 1993.
- Offeren, D.H. van, 'Instandhoudingsdoelstellingen: winst en eigen vermogen', in: *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, januari/februari 1994, p. 35-42.
- Palle Hanssen, 'Ascertainment of profit in business', in: *Winstbepaling in de onderneming*, zevende internationaal Accountantscongres, 1957.
- Palle Hanssen, *The accounting concept of profit, an analysis and evaluation in the light of the economic theory of income and capital*, North-Holland Publishing Company, Amsterdam, 1962.
- Raad voor de Jaarverslaggeving, *Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving*, Richtlijn 2.11 'Voorraden en kosten van het goederengebruik', Kluwer, Deventer, afl. 5, oktober 1986.
- Raad voor de Jaarverslaggeving, *Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving vanaf 1990, Ontwerp-Stramien voor de opstelling en vormgeving van financiële overzichten*, Kluwer, Deventer, afl. 12, mei 1992.
- Solomons, D., 'Economic and accounting concepts of income', in: *The Accounting Review*, april 1961, p. 374-383.
- Vijge, G.W.A., *Winstbepalingsstelsels c.a.*, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1993.
- Vijn, R.M. en R. Slot, *De ontwikkeling van het winstbegrip*, Stenfert Kroese, Culemborg, 1993.
- Volmer, F.G., 'Voorzieningen, soliditeit en het prudence-concept, Spiegel voor onzekerheid', in: *De Accountant*, september 1989, p. 25-33.